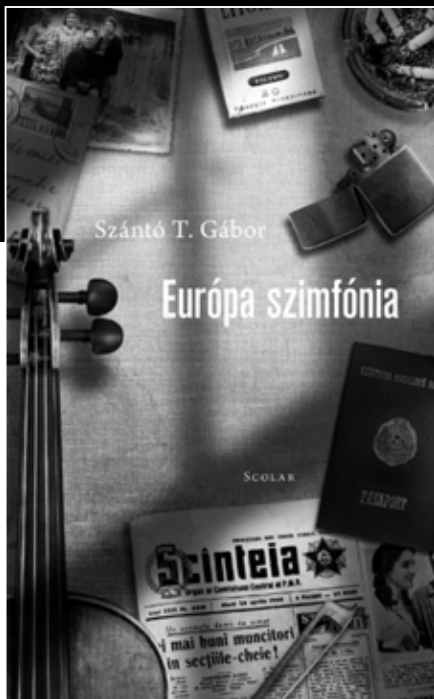

Kis Petronella

A szabadság zenei manifestációja

Arnold Schering zenetudós szerint Beethoven V. szimfóniája egy nemzet elnyomásának, szabadságharcának és végül diadalmas felszabadulásának zeneműve, a mind a négy tételben jelenlévő, vissza-visszatérő sors-motívum a zsarnokság zenei képlete. Az Európa-szimfónia pedig a történet szerint „egyfajta modern válasz a beethoveni műre” – és milyen mű szolgálhatna hitelesebb közegként a szovjet munkatáborok, a Securitate és az 1960-as években széttagolt Németország világának ábrázolására, mint a regényformában interpretált szimfónia, melynek eredeti görög jelentése együtthangzás?

A történet 1954-ben kezdődik, amikor Gheorghe Pop kolozsvári elvtársat kinevezik helyettes párttitkárnak. Feleségével, a magyar származású Enikővel együtt nevelik második elemista visszahúzó, hallgatag fiukat, András. A szülők egymáshoz intézett mondataiból erőteljes feszültség érzékelhető, nevelésbeli nézeteltéréseik, heves vitába torkolló összeszólalkozásaik megrémisztik a gyereket, aki sokkal inkább anyjával szeret kettésben lenni, apjához érzelmileg kevésbé kötődik. A helyzet egyre jobban elmérgesedik, amikor András elkezd zenét tanulni: az „úri allűröket” mélységesen megvető apa nem nézi jó szemmel, hogy fiuk németet tanul és hegedűórákra járattják, aki utóbbit láthatóan élvez, lelkesen gyakorol, és még tehetsége is van hozzá.

Az apa rosszallása ellenére évekkel később Andrásból zenész lesz, és konfliktusukat tovább mélyíti az egymással ütköző ideológiai szemléletük. András beleszeret a zsidó családból származó Maiába, aki azonban édesanyjával Berlinbe költözik, a későbbiekben találkozni csak András külföldi zenekari szerepléseinek alkalmával van esélyük, ami azonban annak fényében, hogy a férfi röpcédulákat terjesztett a Ceaușescu-diktatúrában, eleinte lehetetlen vállalkozásnak tűnik. Ám mivel képtelen lemondani a lányról, elfogadja a Securitate „nagyvonalú ajánlatát”, miszerint eltekintenek a röpcédulázástól és a lázítási szándéktól, ha András a soron következő nyugat-németországi utazásakor figyelmeztetéseit minden mozdulatát, és amennyiben bármi „gyanúsít” észlel, habozás nélkül jelenti. A kint tartózkodása során azonban évtizedek óta rejtegetett családi titokra derül fény, mely a szovjet munkatáborban történt meg édesanyjával. Betekintést nyerünk az Európa jóléti államaként számon tartott Nyugat-Németország berkeibe is, ahol a német karnagy fia egy kommunista megbízásából robbantásos merényletre készül a koncerten. A szélsőséges csoporthoz szegődött Peter magányos, az emberektől elszigetelődötten él, kapcsolatok kialakítására képtelen – ahogy általában a terrorista szervezetek által behálózott fiatalok: „Nők a flegma arcukkal, a fennhordott orrukkal és a vonzó testükkel, akikbe legszívesebben beleélvezne, vagy akár rájuk, de nem tud velük beszélgetni és nem tud a közelükbe kerülni. Ez őrzítő. Még egy nője sem volt. Nem akar így meghalni.”

A zene általában akkor tölt be fontos szerepet egy szövegben, ha a szavak elfogynak, vagy nem képesek betölteni funkciójukat, Szántó T. Gábor műve pedig a hallgatás regénye, a szó minden értelmében. Történelmi események, traumák elhallgatása, barátok, családtagok lehallgatása, és mindeközben a

címként szolgáló Európa-szimfónia képzeletbeli hallgatása, mely egy fiktív zenemű, az olvasó csak néhány támpontot kap a hangulatára, eszközeire, szerkezetére vonatkozóan: „A bevezető után próbálni kezdenek. Wilhelm elsősorban az éles tempóváltások jelentőségére és az egymással felelő szólamokra hívja fel a figyelmet, amikor a darab oda-vissza hullámzik a harmónia és a kakofónia között”. Ez által a befogadó épp olyan szabadon alkothatja meg, mint amennyire a zenemű a történetben a szabadságot hirdeti: „Fontos a leírt hangokhoz való hűség, de legalább ilyen fontos a szabadság is. A kotta nélkülözhetetlen, de a zenész dolga a mű interpretációja. Amiként az embernek is fontos a származása, a hovatarozása, de az életét éppúgy maga értelmezi, maga formálja, szabadon, mint egy-egy művet.” A darab bemutatójára (Beethoven V. szimfóniája után) a németországi koncert keretein belül kerül sor a német-román zenekar előadásában, szerzője Wilhelm Kerr, a Nyugat-berlini Filharmonikusok főzeneigazgatója, aki szerint Európa minden népének békében kell élnie egymással, a kultúra, a zene pedig az egyetlen olyan entitás, amely hatékony kommunikációs csatornát és összhangot képes teremteni az eltérő vagy egymással egyenesen ellentétes politikai álláspontot képviselő nemzetek közt: „a zene a leghatékonyabb diplomáciai eszköz, mert bárhonnan származik, nem szükséges hozzá tolmács”. Tapasztalata szerint pedig, ahol emberek beszélnek egymással, ott gyakran hiába van tolmács, sőt a felek gyakran hiába beszélnek egy nyelvet, nem értik egymást”.

Az említett, egymással felelő szólamok a regényben is megjelennek, ugyanis számos olyan kontrasztot képező motívum köré szerveződik a történet, melyek időnként vissza-visszatérnek, összekapcsolódnak, variálódnak, kavarnak a szövegtérben, akár egy zeneműben: a biológiai és a nevelőapa karaktere, a romániai diktatúra és a nyugat-német „demokrácia”, Maia és Peter Nyugat-Berlinre vonatkozó szemlélete, András anyjának és Wilhelmnek a szovjet munkatábori emlékei, András hazugságban való felnevelése, majd őszintesége Maia gyermekével a valódi apja kilétét illetően stb. A szöveg továbbá a szimfóniákra jellemző négy tétel (melyek közül az első hagyományosan gyors, a második lassú,

a harmadik menüett vagy scherzo, a negyedik pedig ismét gyors) plusz egy záró kóda szerint épül fel – ez a szerkezet biztosítja az Európa-szimfónia című zeneműben is megjelenő éles tempóváltásokat. Az első rész András gyermekkorában kezdődik és főiskolás éveit tart, nagyjából 60 oldalt ölel fel. Ezzel szemben a második 100 oldalt és legfeljebb 1–2 éves időtartamot, mely András németországi kiutazásával ér véget; a harmadik körülbelül 80 oldalt fog át, és ahogyan a zeneművekben legtöbbször ez a tétel tartalmazza az új témát és az új zenei elemeket, a cselekményvezetésben is ez a szakasz szolgál fordulópontként, mivel ekkor Wilhelm nézőpontjából ismerhetjük meg az eseményeket és a családját. A negyedik tétel 75 oldalon ível át, és mindössze egyetlen nap eseményeit, a koncert előtt, alatt és után történeteket beszél el – ez a tetőpont, amikor a szálak összefutnak. A kóda 5 oldalon át tart, és néhány évvel később játszódik. A linearitás ívét egyedül a szovjet munkatáborra való retrospektív visszaemlékezések – először Enikő, majd Wilhelm szemszögéből – törik meg, melyek beékelődnek a szövegfolyamba.

Szántó T. Gábor regénye másfajta olvasási attitűdöt igényel a befogadó részéről, mint a kortárs regények többsége: dinamikájának éles váltásai miatt időnként örvénylik és magába szippant, máskor fegyelmezetten csordogáló részletgazdagságával merengésre és tűnődésre késztet, hogy aztán sebes iramlásával újra elnyeljen. Szeszélyessége leképezi az európai népek által elszenvedett történelmi sorscsapások kontinuitását, melyben „a harmónia kivételes, a káosz folyamatos”.

(Szántó T. Gábor: Európa-szimfónia, Scolar, 2019)